

Az életrajz stílusa kellemes és a szöveg szerkezete logikusan felépített. A szerző állításait Tóth Ferenc alapos jegyzetapparátussal látta el, szinte valamennyi állítását levéltári vagy könyvészeti forrásokkal támasztotta alá. A számos idézet pedig egyrészt a korszak stílusának felelevenítésével segíti a múltba való

utazás sikerét, másrészt pedig a széleskörű forrásfeltáró munka bizonyítékát nyújtja. Fontosnak tartjuk kihangsúlyozni a tényt, hogy nagyon kevés tudományos munka létezik Franciaországban e témáról, ami különösképpen emeli a magyar szerző munkájának értékét.

Henri Ortholan ezredes

PETER MOLDOVAN

PACE ȘI RĂZBOI

1848–1849 in Transilvania centrál. Mișcările revoluționare și războiul civil

(Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008. 446 o.)

Peter Moldovan könyve (Béke és háború. Közép-Erdély 1848–1849-ben. Forradalmi mozgalmak és a polgárháború) az 1848–49-es forradalommal, a magyar történetírásnak egy olyan korszakával foglalkozik, amelyik nagyon megosztja a történészeket és a forráskutatókat. A marosvásárhelyi Román Állami Levéltár munkatársaként úgy próbál rávilágítani az erdélyi forradalom eseményeire, hogy mindhárom nemzetiség (román, szász, magyar) szemszögéből láttatja azokat. Mivel mindhárom nemzetiség nyelvét beszéli, a források feltárásánál sikerült a folyamatos párhuzamba állítás módszerével dolgoznia. A forrásokat elkülöníti: katonai, egyházi és más jellegűekre; ezek együttes felhasználása lehetővé tette számára, hogy rekonstruálja Közép-Erdély 1848–49. évi eseményeit. Kiemeli, hogy a kistérségek adatfeldolgozásaival még adósok vagyunk. Arról is említést tesz, hogy bár rengeteg összefoglaló munka íródott, amely ezzel a korral foglalkozik, a forráskutatásban nem tapasztalható előrelépés.

A bevezetőben felsorolja azokat a román, szász és magyar forráskiadványokat, amelyek a korszakkal foglalkozó kutatók rendelkezésére állnak. Említést tesz arról, hogy sajnálatos módon ezek a kiadványok nincsenek lefordítva mindhárom nyelvre, ami nehezíti a kutatók közötti párbeszéd kialakulását. Ahhoz azonban, hogy bármelyik nemzet is indulatok nélkül, tárgyilagosan próbálja megítélni az eseményeket, részrehajlás nélkül, mindez elengedhetetlen lenne.

A következő fejezet a társadalmi-kulturális-etnikai megosztottsággal küszködő Közép-

Erdély 1848 tavaszi és nyári eseményeit tárgyalja. Peter Moldovan már az elején leszögezi, hogy munkájában csak Marosszék, Küküllő és Torda megye eseményeivel foglalkozik, mivel úgy gondolja, hogy a marosvásárhelyi levéltár 35 000 oldalnyi okiratanyaga nem nagyon ismert a kutatók számára. A szerző részletesen tanulmányozta a marosvásárhelyi Román Állami Levéltár állományában a városra vonatkozó Polgármesteri Hivatali iratokat (Politikai iratok és Az 1848-as forradalomra vonatkozó iratok), Marosszék hivatali féléjegyzései, valamint Bethlen János iratait. Ennek alapján rekonstruálta adminisztráció strukturáját, valamint a szabadságharc eseményeit.

A könyv elkülönítve tárgyalja Küküllő és Torda megye és Marosszék eseményeit. Mindhárom esetben a társadalmi viszonyok elemzésére fekteti a hangsúlyt, s ebből kiindulva vizsgálja szerepüket a szabadságharc idején. Megemlíti, hogy Küküllő megye fontos emberi és anyagi forrásnak számított a magyar hadsereg számára. Sok katonát toboroztak innen, nyersanyagot szállítottak ágyúöntéshez és lőszergyártáshoz. Itt lényegesen nagyobb számú volt az alacsonyabb státusú társadalmi rangú réteg. Ezt igazolják a jobbágyok panaszlevelei az ütlegetéseket illetően. Amikor 1848. április 11. után elterjedt a hír, hogy Magyarországon a jobbágyok mentesülnek kötelezettségeik alól, zavargások törtek ki Erdélyben. Ez vonta maga után nagy számú büntető törvényszék létrehozását (személyi és vagyonvédelmi okok miatt).

Torda megye tárgyalásánál elsősorban a balázsfalvi események kaptak hangsúlyt. A szer-

ző felsorolja azokat a személyeket, akik kulcsfontosságú szerepet tölthettek be az események alakításában mind a magyar, mind a román nemzet tagjaiból. Jakab Elek, aki szemtanúként vet részt a románok nagygyűlésén hangsúlyozza, hogy a robottól való megszabadulás vágya vezérelt oly sok embert Balázsfalvára. Viszont kérdéses, hogy Vasile Nopcea (Nopcsa László) kinek a megbízásából hangsúlyozta az összefüvetelen a román nemzet autonómia-igényét Erdélyen belül. Lemeni püspök miért vette pártfogásába Andrei Pănăzant, akit letartóztattak bujtogatás miatt? Választ próbál találni a kérdésre, hogy a román papság miért vállalta a százszok felé a közvetítő szerepet, illetve, hogy mi volt az oka annak, hogy végül a magyarság ellen fordultak. Ellentmondások a források. Például Șaguna püspök 1848. október 14-én személyesen írt Vay Miklós királyi biztosnak egy levelet, amelyben dicsérte döntéseit, s maga is felajánlotta segítségét: lelkesként beszédet fog mondani a román népnek és megpróbálja békés útra terelni az eseményeket. Ehhez képest október 19-én az alvinci postán visszatartottak és felnyitottak egy olyan Șaguna püspök által írt levelet, amelyet Grigore Moldovan lelkesnek címzett. Ez tartalmazta Puchner proklamációját, valamint egy olyan általános utasítást a lelkeseknek, melyhez tartaniuk kell magukat. Moldovan feltételezése szerint lappanganak még korabeli egyházi feljegyzések, melyeknek felkutatása talán tisztázhatná ezt a kérdést is. Kitér a százszokra is, akik szövöztek a román nemzet képviselőivel.

A három területi egység közül legrészletesebb Marosszék bemutatása. Peter Moldovan arra hívja fel az olvasók figyelmét, hogy a marosvásárhelyi magyar lakosság véleménye is megosztott volt az unió kérdéséről. A radikálisok és a konzervatívok nem tudtak megállapodni abban, hogy a román nép követeléseinek mely pontjait kellene mindenképpen figyelembe venni.

Amikor a román nemzet képviselőiben Alexandru Papiu Ilarian átnyújtotta a petíciót (anyanyelv használata az iskolákban és a hivatalokban, szabad legyen minden polgár), nem vették figyelembe, pedig ekkor már kisebb-nagyobb etnikai villongások mutatkoztak. Marosvásárhely, mint az erdélyi fiatal értelmiség egyik központja, nem harcot akart, hanem reformokat és megbékélést. Az általános katonai mozgósítás hangulatában azonban a konfliktusok csak tovább éleződtek.

A szerző igyekezett kutatásai során olyan példákat felsorolni, amelyek mind a magyar, mind a román részről túlkapasokról tanúskodnak. Elsősorban a román történészek figyelmét hívja fel ezekre, hiszen az összefoglaló munkák ezekről nem tesznek említést.

Dimitrie Fogarasi esetének tárgyalásakor igyekezett a szerző a korhangulatot visszaadni. Ezzel a példával próbálta érzékeltetni nemzeti részrehajlás nélkül, hogyan működött az igazságszolgáltatás azokban a zavaros időkben. Dimitrie Fogarasi egy kereskedő volt, akit már 1848 júniusában felkerestek a magyar gárdisták, mert híre ment annak, hogy a 30 tagú delegációnak volt a tagja, amelyik Bécsbe ment a királyhoz a románok panaszait előadni. Amíg ő Bécsben volt, Marosvásárhelyen elfogatási parancsot adtak ki ellene. Megfenyegették azokat, akik az ő boltjából vásároltak. Gyanították, hogy puskaport rejteget. Házkutatást tartottak nála, de nem találtak semmit. Ekkor a felesége panaszt tett a nemzetőrséget felügyelő vezetőnél, hogy méltatlan bánásmódban részesítették a férjét. Mivel nem kapott választ, panaszát továbbította a Guberniumhoz. Mikó Imre viszont nem találta megalapozottnak a panaszló vádjait, ezért ejtették az ügyet. A szeptember 18-i események után viszont beigazolódott bűnössége: valóban puskaport rejtegetett, amit eladott a románoknak. Később ennek ellenére Vay Miklós királyi biztos rendelete szerint Florian Micassal együtt Fogarasi is amnesztiát kapott.

A kötetben külön fejezet taglalja a nemzetőrségek létrehozását: ismertetésük már előre mutat a polgárháború kitörését kiváltó okok vizsgálatára. Különös hangsúlyt kap Puchner Antal személyének bemutatása, ami a források tükrében ellentmondásosnak tűnik. A szerző felsorolja azokat az eseteket, amelyek arról tanúskodnak, hogy Puchner figyelmeztette a magyar kormányt a készülődő eseményekre, de Vay nem tulajdonított ezeknek túlzott jelentőséget. Liviu Maior is arról ír *1848–1849. Románok és magyarok a forradalomban* című könyvében, hogy Puchner a magyar kormányt segítette tevékenységével és katonai tanácsaival, ezért nem bízott meg benne a román Comité (Román Nemzeti Bizottmány). Ez az álláspont akkor sem változott meg, amikor Puchner segítségével felfegyverezték a román nemzetőrséget.

A leghosszabb fejezet a polgárháború kitörésének körülményeivel és az események kronológikus feltárásával foglalkozik. A szerző itt is elkülöníti Marosszékot, Küküllő és Torda

megyéket, de időnként óhatatlanul is egymásba kapcsolódnak az események.

Hangsúlyozza, hogy a román történetírás a polgárháború kirobbanását az október 16-i agyagfalvi székely nemzetgyűlésben látja, a magyar kutatók viszont Karl Urban alezredes 1848. szeptemberi fellépésében, valamint a 3. balázsfalvi román nemzeti gyűlésben. A dokumentumok alapos áttekintése viszont azt sugallja, hogy Erdély és Magyarország uniójának kimondásáig, 1848. május 30-ig kell visszatekinteni. A párhuzamos elemzés módszerével kívánja igazolni állítását, miszerint a polgárháború kitörése egy olyan folyamat eredménye, amit a magyar kormány és Bécs közötti politikai viszályok alakítottak. A néptömegek haragja a nemesi udvarházak és a közigazgatási tisztviselők, nem pedig a civil lakosság ellen irányult.

Marosvásárhely esetében hangsúlyozni kell, hogy a szabadságharc idején a város nem volt hadműveletek célpontja, ezért nem vált hadszínterré. Kisméretű vára pusztán a kaszárnya szerepét töltötte be. Az egymást követő hadak mind elfoglalták, s mindegyik a maga igazgatásával, intézményeivel és ellenőrzésével gyakorolta a hatalmat. Puchner szerint a város maga alkotta a válaszfalat a románok és magyarok között.

A Küküllő megyei levéltári források megmaradtak. A bírósági okiratok részletesen beszámolnak az 1848 őszen elkövetett fosztogatásokról, öldöklésekről. Az 1849 tavaszán elkezdődött tanúkihallgatások jegyzőkönyvei is részletes beszámolót nyújtanak a drámai helyzetről. A legtöbb esetben bebizonyosodott, hogy az elkövetett kegyetlenségekre bosszúból került sor. A szerző szerint az „Omnia contra omnes” jelenség tanúi lehetünk, és az etnikai elkülönítés nem minden esetben helytálló.

Peter Moldovan joggal teszi fel a kérdést: „Vajon a történelemben részt vevő tömeg vagy a szabadsapatok, etnikai hovatartozástól függetlenül, felelőssé tehető-e, mint tudatos cselekmények főszereplői, vagy pedig egy olyan forgatókönyv manipulált tömegéről van szó, amelyet mások alkottak és adott esetben nem is értették, hogy mi történik.”

Erdély három nagy nemzete különbözőképpen élte meg a forradalmat. Különböző eszmékért küzdöttek, különféle eszközökkel. A „népek tavaszának” eszméje mint korszellem szertefoszlott. Nem köszöntött be a megbékélés. Peter Moldovan könyve, ugyan 162 év elteltével, de éppen ezt a megbékélést hivatott elősegíteni.

Somogyi Gréta

BACZONI TAMÁS – HERMANN RÓBERT

A SZABADSÁGHARC KATONÁI

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011, 152 o.)

CS. KOTTRA GYÖRGYI

MAGYAR HADIZÁSZLÓK

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011, 124 o.)

BACZONI TAMÁS – NAGY L. ISTVÁN

MÁRIA TERÉZIA MAGYAR KATONÁI

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011, 116 o.)

A hadtörténelem a történetírás minden ága közül talán a legvizuálisabb, ezáltal rendkívül hálás téma a képeskönyvek, albumok számára. Addig, amíg a sorozatlövő fegyverek nem tettek a harcosokat terepszínű, földet túró va-

konddá, a katonamesterséghez hozzátartozott (és a díszelgő egységeknél a mai napig hozzátartozik) a színpompás, ezernyi hagyomány, illetve az aktuális polgári divat és különféle szimbólumok meghatározta uniformis. Az ipa-